

Jens Erik Mogensen

Jørgen Bang & Karl Hårbøl: *Omvendt fremmedordbog*. København: Munksgaard, 1991.

Som bekendt har fremmedordbøger (dvs. receptionsordbøger, som forklarer svære og mindre kendte ord ved hjælp af lette og kendte) en lang tradition i leksikografihistorien. Det samme kan ikke siges om ordbøger, der går den modsatte vej, dvs. produktionsordbøger, der "oversætter" kendte ord til - semantisk ofte mere præcise - fremmedord. Uden tvivl bærer tidligere tiders purister en god del af skylden herfor, men tiltagende internationalisering og fagsprogenes voksende betydning skal ikke undervurderes, når der for tiden synes at kunne konstateres et behov for omvendte fremmed- og fagordbøger: I Tyskland er der især i de seneste 20 år udkommet adskillige - af de nyeste kan nævnes Laudel (1992) og von Normann (1987 og 1991) - og i dansk leksikografi foreligger efter Høybye (1958) nu med Bang og Hårbøls *Omvendt fremmedordbog* den anden ordbog af denne type.

Ordbogen omfatter 17.000 opslagsord (kuriøst nok er *opslagsord* ikke iblandt dem), og megastrukturen består foruden ordbogsdelen af et forord (s. 5-6) og en "vejledning", hvilket her vil sige en oversigt over forkortelser samt nogle bemærkninger om retsskrivningen (s. 7-8). En egentlig eksplicitering af de metaleksikografiske principper, hvorpå ordbogen hviler, finder ikke sted.

Med hensyn til typografi og lay-out er ordbogen - trods et noget uklart skriftbillede og meget små typer - brugervenligt indrettet (f.eks. er alle lemmata sat med halvfed, hvorved de holdes tydeligt adskilt fra fremmedordene, der optræder i kursiv), og der forekommer bemærkelsesværdig få trykfejl, dog f.eks. s. 92, venstre spalte: *idée force* i stedet for *idée force*. - Brug af forkortelser i et lemma (f.eks. s. 74 *gl.-rom. guldmønt*) synes uheldig - ikke blot fordi deres betydning ikke altid er indlysende, men også så meget mere som det anførte lemma ikke er alfabetiseret som gammel..., men skal søges mellem *gives* og *gladiator*, hvorved brugerens chance for at finde det minimeres. - S. 199 passer mikro- og makrostruktur ikke sammen, idet der under lemmaet søgelys anføres de ikke herhen hørende kollokationer *søg efter kvinden: cherchez la femme* samt "*hvor*

er kvinden?": *où est la femme?* Også her er der dog tale om enkeltstående eksempler.

Nedenfor følger først en mere indgående behandling af ordbogens makro- og mikrostruktur, dernæst drøftes målgruppe og potentielle anvendelsessituationer.

1. Makrostruktur

1.1. Hvordan lemmatiseres der?

Omvending af en fremmedordbog (in casu Bang 1990) implicerer, at retningen *fremmed* → *kendt* vendes til *kendt* → *fremmed*. De oprindelige betydningsangivelser lemmatiseres (helt eller delvist, se ndf.), og de oprindelige lemmata optræder som synonymiangivelser (eller, dersom man vil typologisere ordbogen som bilingval: ækvivalenter) i mikrostrukturen. Var den oprindelige betydningsangivelse en synonymiangivelse (f.eks. **diadem** → *pandesmykke*), er lemmatiseringen og dermed også brugerens søgning enkle; der sker en simpel omvending (**pandesmykke** → *diadem*). Mere kompliceret er lemmatisering og søgning, når den oprindelige betydningsangivelse på grund af manglende synonym er en parafrase (definition), f.eks. **herme** → *firkantet pille som foroven ender i et portræthoved (opr. af guden Hermes)*. Hvilken lemmatisering er nu mest hensigtsmæssig i en omvendt ordbog? Kriteriet er her, hvilke lemmata det er plausibelt at den anticiperede bruger vil slå op (cf. Hausmann 1991, 1001, højre spalte), og flere muligheder står således åbne: Enten lemmatisering af hele betydningsparafraseangivelsen (altså *firkantet...Hermes*) og/eller lemmatisering under et centralt ord. Skønnes flere ord at være "centrale", kan der lemmatiseres flere steder. Bang og Hårbøl vælger her, hvilket da uden tvivl også er det mest brugervenlige, at lemmatisere dels under genus proximum *pille*, dels under *portræthoved*.

Mindre indlysende er det dog f.eks., når den oprindelige flerleddede definiens *at sejle er nødvendigt, at leve er ikke nødvendigt* kun lemmatiseres som helhed under 'a' (dvs. *at...nødvendigt*) og ikke under f.eks. *sejle, leve* og/eller *nødvendigt*. Undertiden må ordbogsbrugeren have en god del fantasi og tålmodighed; den oprindelige betydningsangivelse - for *jus primæ noctis - en middelalderlig fyrstes ret til at sove den første nat hos en livegens brud* kan således kun søges under lemmaet *nat*.

Typisk for den omvendte fremmedordbog er som anført, at ét lemma ofte består af flere ord, men at der samtidig er mulighed for lemmatisering under et centralt ord med gentagelse af lemmaet (evt. i kondenseret form) og anførelse af resten af konstruktionen som kollokation i mikrostrukturen. Sidstnævnte mulighed synes at være den gængse ved længere oprindelige betydningsparafraser, f.eks. sådanne, som består af genus proximum og differentia specifica - under lemmaet *journalist* således - for *korrespondent - j som sender meddelelser til et blad fra en anden by el. et andet land*. Helt konsekvent synes princippet dog ikke gennemført, sml. f.eks.

(1) **rederi**: **r** som beskæftiger trampbåde: *tramp-rederi* (...)

og (2) **postforsendelse** som skal hentes på posthuset: *poste restante* (...).

I (1) er lemmaet *rederi*, dvs. genus proximum, der i mikrostrukturen (efter kolonnet) gentages som **r**, hvorpå differentia specifica følger; i (2) optræder både genus og differentia som lemma i makrostrukturen (med typografisk udhævelse af genus).

Kortere oprindelige definitiva (bestående af 2-3 ord) lemmatiseres typisk flere steder, nemlig dels som helhed (f.eks. *hvilket skulle bevise, forstærket feberanfald* og *enarmet vognstang*), dels under et centralt ord (in casu *bevise, feberanfald* og *vognstang*). Konsekvent gennemført er metoden ej heller her: *forstyrret fordøjelse* kan ikke søges under *fordøjelse*, og medens *sammenklappeligt vogntag* kan søges også under *vogntag*, finder man ikke *sammenfoldeligt reklameskrift* under *reklameskrift*.

Lemmatisering af én og samme oprindelige flerleddede betydningsangivelse flere forskellige steder i makrostrukturen er en stor fordel for brugeren. Det må dog her anses for et uomgængeligt krav, at oversættelsen forbliver konstant ved disse forskellige opslag. Uheldigt er således, at man under lemmaet *hurtigsejlende skib* finder *clipper* med markeringen (*am*) (dvs. amerikansk), medens man under *skib* finder *hurtigsejlende sejl-s* anført som *klipper* (*eng. clipper*), dvs. med divergerende oplysninger hvad angår både ortografi og oprindelse.

Inkonsekvent er tillige lemmatiseringen af homonyme leksemer. Ved homonymer af forskellig ordklasse benævnes således undertiden ordklassen eksplicit og skrevet helt ud, f.eks. *død*¹ (*substantiv*); *død*² (*adjektiv*), andre gange i forkortet form, f.eks. *lam*¹ (*subst.*); *lam*² (*adj.*), atter andre gange implicit ved en konstruktion, f.eks. *fange*² (*at f*). - I hovedparten af tilfældene benævnes ordklassen dog slet ikke; der

anføres blot et homonymindeks, f.eks.: *omtale*¹, *omtale*²; *attrå*¹, *attrå*²; *pleje*¹, *pleje*².

Konsekvens savnes desuden ved dobbeltlemmatiseringer. Undertiden anvendes parentes: *krydsogtværsopgave* (*krydsordsopgave*), undertiden komma: *lugtfri*, *lugtløs*.

1.2. Hvad lemmatiseres?

Lemmaselektionen skal ses i sammenhæng med ordbogens fremmedordsdefinition. Som ovenfor anført beskrives det metaleksikografiske fundament, hvorpå ordbogen hviler, ikke eksplicit i forteksten, men da ordbogen bygger på Bang (1990), må fremmedordsdefinitionen antages at stemme overens med den dér beskrevne. Bang (1990, 5) definerer fremmedord som (1) ord, der er “optaget fra et fremmedsprog”, og som (2) i modsætning til låneordene “*føles* som fremmede” (min kursivering). Kriteriet for, hvorvidt et givet leksem er et fremmedord, beror altså principielt på leksikografens subjektive skøn, og selv om den foretagne lemmaselektion overvejende synes adækvat, kan man spørge sig selv, om det mon er rigtigt, at f.eks. følgende lemmata føles mere kendte end de i parentes anførte “fremmedord”, og om det er plausibelt at antage, at den anticiperede bruger vil slå dem op:

erotik (→ *sex*)

fem-te (→ *five-o'clock tea*)

jegpræget udfoldelse (→ *egotrip*)

“luskepolitik” (→ *lobbypolitik*)

nævekæmper (→ *bokser*)

planmæssige legemsøvelser (→ *gymnastik*)

støvfrakke (→ *cottoncoat*)

“tøsealder”; ung pige i tøsealderen - i alderen 13-19 år (→ *teen-ager*)

Naturligvis kan det ikke udelukkes, at f.eks. leksemerne *sex*, *teen-ager* og *bokser* for tidligere tiders brugere af Bangs “Fremmedordbog” (førsteudgaven kom i 1938) følte fremmedartede, og at der altså kan være tale om, at disse leksemer - i stedet for efterhånden at blive slettet som følge af sprogudviklingen - er vandret fra udgave til udgave og altså nu videre til den omvendte fremmedordbog. Ud fra en synkron sprogbe-
tragtning synes det imidlertid kuriøst nok at være netop de anførte lemmata (og ikke de påståede fremmedord), der umiddelbart synes mest fremmede, hvilket indirekte bekræftes af Bergenholtz (1992), hvor de ovenfor anførte lemmata er registreret enten som yderst lavfrekvente

eller overhovedet ikke er belagt (dette sidste gælder f.eks. *jegpræget*, *luskepolitik*, *nævekæmper* og *støvfrakke*). Det må således konkluderes, at de anførte lemmata næppe synkront kan påstås at være “kendte”, og at de anførte ord af fremmedsproglig oprindelse næppe kan karakteriseres som værende fremmedord i henhold til Bangs ovenfor citerede definition.

Det er bemærkelsesværdigt, at der findes ikke få eksempler på, at ét og samme leksem optræder både som lemma og fremmedord forskellige steder i ordbogen. Således findes f.eks. *mannequin* som fremmedord under lemmaet *dame* (*d* som foreviser *kjoler ved at iføre sig dem*), medens *mannequin* samtidig findes som lemma (*mandlig m: dress-man*). Ligeledes optræder *manuskript* under lemmaet *håndskrift*, medens *manuskript* selv optræder som lemma for *type-script*. Øjensynlig regner forfatterne altså med forskellige grader af bekendthed vs. fremmedhed. Er *manuskript* således et fremmedord (af 1. grad) i forhold til *håndskrift*, må forfatterne antages at mene, at dette leksem på et andet niveau kan blive et “kendt” ord (nu altså af 2. grad) i forhold til *type-script* (som følgelig bliver et fremmedord af 2. grad). Andre eksempler: **forlorent hår** → *paryk* / **paryk** → *toupet*; **løs hjemmekåbe** → *slåbrok* / **slåbrok** → *kaseking*; **opfostringshus for forældrelose børn** → *vajsenhus* / **vajsenhus** → *orfelinat*.

Perspektivet er interessant: Lagdelingen kunne principielt fortsættes, og begrebet fremmedord må herefter antages kun at kunne defineres **relativt**, dvs. relativt til bekendthedsgraden af det ikke-fremmede udgangsleksem. - For sådanne forhold savnes der i høj grad en teoretisk eksplicitering i forteksten.

Ikke altid ses der at være nogen overordnet konsekvens i selektionen. Når *middelhøjtysk* medtages, kunne man forvente, at også *oldhøjtysk* og *nyhøjtysk* var repræsenteret, og når både *medlyd* og *konsonant* optræder, kunne man i analogi hermed forvente, at både *selvlyd* og *vokal* indgik i lemmabestanden, hvilket ikke er tilfældet, idet kun *selvlyd* og ikke *vokal* er lemmatiseret.

2. Mikrostruktur

2.1. Mikrostrukturen og dens elementer

Mikrostrukturen indeholder: (1) en eller flere synonymiangivelser (fremmedord); (2) angivelse af hvert fremmedords oprindelsessprog i parentes efter ordet; (3) evt. semem-specifikation af de enkelte syn-

onymer ved partiel synonymi samt (4) evt. diasystematisk markering (f.eks. *anat.*, *gram.*, *kem.*, *mus.* og *zool.*).

Optræder flere partielle synonymymer under ét lemma, specificeres disses enkeltbetydninger i den omvendte fremmedordbog kun i de tilfælde, hvor betydningsangivelsen i fremmedordbogen, på grundlag af hvilken omvendingen sker, har været en parafrase og ikke et synonym (jfr. ovf. afsn. 1.1). Hvor fremmedordbogens betydningsangivelse har været et synonym, specificeres betydningen ikke. Dette resulterer i, at der i mikrostrukturen ikke skelnes mellem partiel og total synonymi hverken m.h.t. den semantiske relation mellem lemma og synonymkompleks eller m.h.t. den relation, som interleksematisk består indbyrdes mellem de enkelte fremmedord (eksempelvis foreligger undertiden total synonymi i forbindelse med fremmedord optaget fra forskellige giversprog). Af nedenstående eksempler fremgår, at samtlige både partielle og totale synonymymer udelukkende er adskilt ved semikolon, og at der ikke foretages betydningspecification af de partielle synonymymer, hvorved de forskellige semantiske relationer mellem leksemerne som nævnt ikke kan erkendes:

almindelig *normal* (lat); *generel* (lat); *universal* (lat); *universel* (fr); *ordinær* (fr); *banal* (fr); *gregal* (lat) (...)

bekræftelse *attest* (lat); *attestation* (lat); *konfirmation* (lat); *verificering*, *verifikation* (lat); *sanktion* (lat); *affirmation* (lat) (...)

billedlig *emblematiske* (gr); *figurlig* (lat); *figurativ* (lat); *metaforisk* (gr); *symbolsk* (gr); *tropisk* (gr) (...)

bølge *onda* (it); *Welle* (ty)

forklarende *deklarativ* (lat); *demonstrativ* (lat); *eksegetisk* (lat); *eksplanativ* el. *eksplanatorisk* (lat); *eksplikativ* (lat); *epilytisk* (gr) (...)

frivillig *fakultativ* (lat); *spontan* (lat); *volontør*, *volontær* (fr); *volunteer* (eng) (...)

hærafdeling *korps* (fr); *bataljon* (fr); *regiment* (lat); *brigade* (fr); *division* (lat); *detachement* (fr); *kommando* (it); *eskadron* (fr) (...)

meddelelse *kommunikation* (lat); *rapport* (fr); *bulletin* (fr); *note* (fr); *notifikation* (lat) (...)

ord *dictum* (lat); *glose* (gr); *terminus* (lat); *verbum* (lat); *vokabel* (lat) (...)

Dette forhold er naturligvis ikke uden konsekvenser for ordbogens brugsværdi (se ndf. afsn. 3).

Hvad angår rækkefølgen af synonymymer, ses der ikke umiddelbart at eksistere noget tilgrundliggende princip: I enkelte tilfælde synes rækkefølgen at være alfabetisk (således synonymymerne under *forklarende* og

frivillig); andre gange dog ikke (f.eks. synonymerne under *bekræftelse*, *hærafdeling* og *meddelelse*), og heller ikke hverken optagets alder eller leksemets frekvens ses at danne udgangspunkt for rækkefølgen.

Som nævnt ovenfor anføres efter hvert synonym oprindelsesproget i parentes. Hyppigst anvendes kondensering, f.eks.

Jylland *Jutlandia* (lat)

Sjælland *Selandia* (lat)

men princippet er ikke konsekvent gennemført, da der i enkelte andre tilfælde, som ikke synes væsensforskellige fra de to ovenfor nævnte, ikke kondenseres, f.eks.:

Falster *Falstria* (latiniseret form)

Lolland *Lalandia* (latiniseret form)

Fremmedordene anføres i fordansket form, medmindre originalsprogede former optræder i danske kontekster (jfr. Bang 1990, 10). Fordanskningen gælder naturligvis i meget høj grad den fonologiske, morfologiske og ortografiske adaption af latinske leksemer, men også f.eks. m.h.t. ord af tysk oprindelse: (fiskelim → *husblas*; (byttehandel → *tuskhandel* ; (humor →) *Mutterwitz*; (is-dessert →) *gefrorenes*; (afskygning →) *schattering* og (fremmedgørelse →) *verfremdung*. Bibeholdt i den oprindelige form er f.eks. (fremmedgørelse →) *Entfremdung*; (bevingede ord →) *gefliigelte Worte* og (radioudsendelse →) *Funkstunde* (for dette og andre noget tvivlsomme leksemer havde det været interessant at se forfatternes belæg). - Formerne kan være mere eller mindre fordanskede, f.eks. (bierhverv →) *nebengeschaft* el. *nebengesjaeft* og (mundheld →) *sprikwort* el. *sprichwort*.

2.2. Fremmedordsselektionen

Som antydnet optræder der til ét lemma ofte en længere række semantisk mere eller mindre specificerede fremmeord. Giversprogene er legio, jfr. f.eks.:

bjerg *dag(h)* (tyrk); *djebel* (arab); *gebel* (arab); *gebirge* (ty); *gunung* (malajisk); *jabal* (arab); *jebel* (arab); *mons* (lat); *mont* (fr); *montagne* (fr); *monte* (it); *mount* el. *mountain* (eng); *oros* (gr) (...)

havn *bandar* (pers); *hafen* (ty); *harbour* (eng); *haven* (eng.); *mersa* (arab); *port* (eng og fr); *porto* (it); *portus* (lat); *puerto* (sp)

herre *Aga* (tyrk); *bwana* (afr); *efendi* (tyrk); *kyrios* (gr); *massa* (negersprog); *mister* (eng); *Sir* (eng); *monsieur* (fr); *mynheer* (holl); *padrone* (it); *sahib* (ind); *seigneur* (fr); *sejjid* (arab); *señor* (sp); *senhor*

(port); *sidi* (arab); *sieur* (fr); *signore* (it); *tuan* (malajisk) (...)

Man kan nu spørge: (1) hvorvidt fremmedordsselektionen er repræsentativ, og om der tilstræbes lukkede klasser; samt (2) hvorvidt synonymiangivelserne må karakteriseres som værende *fremmedord* eller blot *fremmede ord*.

For så vidt angår (1), ses der hverken at være tale om lukkede klasser eller forsøg på repræsentativitet. Det synes højst vilkårligt, hvilke fremmedord der selekteres, og fra hvilke giversprog de stammer. Nogle få eksempler:

farvel! *addio* (it); *adjo, adieu* (fr); *au revoir* (fr); *good bye* (eng); *auf Wiedersehen* (ty); *arrivederci* (it); *hasta la vista* (sp)

god aften! *bonsoir* (fr)

god dag! *buon giorno* (it)

ja *oc* (provensalsk); *oui* (fr); *yes* (eng) (...)

nej *njet* (russ); *no* (eng); *non* (lat)

luksusbil: en l: *Rolls Royce* (eng)

“blå bog” “*Who’s who*” (eng)

Det ville være at føre ethvert forsøg på en operationaliserbar fremmedordsdefinition ad absurdum at tolke de her foretagne selektioner således, at der i dansk f.eks. for *farvel* er leksikaliseret netop syv fremmedord af hhv. italiensk, fransk, engelsk, tysk og spansk oprindelse, medens der for *god aften!* kun findes ét (og det af fransk oprindelse) og for *god dag!* ligeledes kun ét (men af italiensk oprindelse). Der findes endvidere utvivlsomt biler i luksusklassen af andre mærke end *Rolls Royce*, og den blå bog svarer f.eks. i Tyskland til *Wer ist Wer*. - Det må således konkluderes, at fremmedordsselektionen synes ikke blot metodisk ureflekteret og videnskabeligt uacceptabel, men at den også til dels er vildledende for brugeren.

Vildledende er desuden mange af de fagsproglige informationer, som ordbogen indeholder (og hvor fagområdet ofte, men ikke konsekvent, markeres forkortet og i parentes). Nedenfor følger et lille udvalg af de lingvistiske fagtermer i ordbogen:

datid (gram.): *imperfektum* (lat); *praeteritum* (lat); *perfektum* (lat); *aorist* (gr)

fortid (gram.) *passé* (fr); *perfektum* (lat); *imperfektum* (lat); *praeteritum* (lat); *aorist* (gr)

nutids tillægsmåde *participle présent* (fr); *praesens participium* (lat)

ordstilling *ordo verborum* (lat) (...)

køn *sex* (eng); *sexus* (lat); *genus* (lat) (...)

sammensat: s ord: *compositum* (lat) (...)

bydemåde (gram.) *imperativ* (lat); *jussiv* (lat)

endelse (gram.) *suffixs* (lat); *termination* (lat)

For det første forklares termernes indhold ikke, hvilket kunne forlede den ikke-lingvistisk skolede bruger til at benytte f.eks. *præteritum*, *perfektum* og *aorist* i flæng. Uheldigt er endvidere, at den først anførte term under nutids tillægsmåde er *participle présent* - og, når man nu overhovedet vil nævne andre termer end præsens participium, hvorfor netop en fransk term; med lige så stor ret kunne man have forventet f.eks. *Partizip I.* - Under ordstilling ville *positionssyntaks* eller/og *topologi* have været det indlysende; en forklaring på forskellen mellem *genus* og *sexus* mangler, og under endelse savnes *fleksiv*. Den danske fagterm for sammensat ord er ikke *compositum* (som vel blot er et latinsk ord og intet "fremmedord"), men *kompositum*. Et cetera! Med fordel kunne disse og andre fagtermer have været udeladt og i stedet optaget i en (omvendt) fagordbog.

Der savnes en redegørelse for, på grundlag af hvilket korpus forfatterne foretager deres selektion. Generelt set synes det dog i mange tilfælde højst tvivlsomt, hvorvidt der overhovedet er tale om fremmedord i henhold til Bangs egen definition. De to ovenfor afsn. 1.2 citerede betingelser for, at der foreligger et fremmedord (1: at ordet er optaget fra et fremmedsprog; 2. at ordet føles som fremmed) kan udvides med en tredje betingelse, som implicit følger af formuleringen "som er optaget [scl. i dansk; J.E.M.] fra et fremmedsprog", men som mere eksplicit kommer til udtryk hos Bang (1990, 10): ordene skal kunne findes i danske kontekster. Det er tvivlsomt, hvorvidt alle de fremmedsproglige synonyme i ordbogen opfylder betingelse (3), sml. f.eks.:

altid *semper* (lat); *immer* (ty); *toujours* (fr) (...)

bugt *bahia* (sp og port); *bay* (eng); *gulf* (eng); *lahti* (fi) (...)

gymnastikforening *Turnverein* (ty)

kostumebal *fancy-ball* (eng)

lår (...) *oberschenkel* (ty); *schenkel* (ty) (...)

Muligvis kan visse leksemer siges tidligere at have opfyldt betingelse (3), men næppe længere at gøre det, f.eks.:

pige ung **p** i overgangsalderen: *backfisch* (ty)

Bortset fra det noget bedagede udtryk *overgangsalderen* om teen-age-årene er også leksemet *backfisch* forældet i dansk (og - i hvert fald til

dels - også i tysk).

I forordet gøres der da også opmærksom på det problematiske i selectionen:

“Nogle af ordene er endda meget sjældne på dansk, men alligevel medtaget af *en slags pædagogiske grunde* for at vise *sammenhænge, som måske kan interessere brugerne*” (Bang/Hårbøl 1991, 5) (mine kursiveringer).

Det forbliver uklart, hvilke “pædagogiske grunde” og “sammenhænge” der her refereres til, og det må konkluderes, at der synes at være en diskrepans mellem ordbogens fremmedordsdefinition og dens fremmedordsselektion, idet mange af synonymerne kun vanskeligt kan betegnes som egentlige fremmedord, men snarere blot er *fremmede ord*, der lige så vel kan søges i fremmedsprogsordbøgerne.

3. Målgruppe og potentielle anvendelsessituationer

På smudsomslaget hedder det: “udtryk dig med større præcision” og “der er korte forklaringer af ordene”. Dvs., at ordbogen i reklamen implicit defineres som en produktionsordbog, hvilket den dog (jfr. ovf. afsn. 2.1) ikke er, eftersom der generelt set netop ikke forekommer semantiske specifikationer af partielle synonymer (undtagen der, hvor der er omvendt fra en oprindelig betydningsparafraseangivelse). Ordbogen kan altså kun anvendes til produktion af kontekster, for så vidt som fremmedordene i forvejen indgår i brugerens (passive) ordforråd. Dette fremgår da også implicit af forordet:

“*Omvendt Fremmedordbog* er en ordbog, der skal hjælpe brugerne til at finde det fremmedord, som de i en given situation ikke kan komme i tanker om” (Bang/Hårbøl 1992, 5).

Herved indskrænkes målgruppen betydeligt, idet det må antages kun at være en mindre kreds af brugere, der i forvejen behersker disse - ofte eksotiske - ord i deres fulde leksikalske og syntaktiske brug. Den ideelle bruger er således en lærd, men glemsom person, der ønsker informationer om fremmedord og disses totale og partielle synonymer, som ligeledes er fremmedord, og som han egentlig godt kender. Brugeren må endvidere beherske relevante fagsprog, da han ellers ikke vil kunne frasortere de forkerte oplysninger, der findes i ordbogen. Ved at brugeren i den omvendte fremmedordbog altså kan søge informationer om et onomasiologisk net af beslægtede fremmedord, adskiller ordbogen sig funktionelt fra den ikke-omvendte fremmedordbog og har altså en - omend i den foreliggende udformning uden tvivl noget begrænset - funktion. - En

anden sag er, at ordbogen for den bruger, der ikke i forvejen kender ordene, og som ikke ønsker at producere kontekster (dvs. f.eks. en krydsordsløser) må antages at være et fortrinligt hjælpemiddel.

4. Konklusion

Forlaget reklamerer på forsiden af smudsomslaget med antallet af lemmata ("17.000 opslagsord") og antallet af synonymer ("36.000 henvisninger til præcise fremmedord"). I forordet antydes det desuden, at ordforrådet i en evt. senere udgave påtænkes udvidet:

"Arbejdet med en sådan ordbog er jo næsten ikke til at blive færdig med, men et sted må man jo standse og sige, at dette er, *hvad vi kan nå at få med i denne omgang*" (Bang/Hårbøl 1991, 6) (min kursivering).

Nu er det jo en gammel sandhed, at en ordbogs kvalitet ikke stiger proportionalt med antallet af ord, og ét er sikkert: Den foreliggende ordbogs kvalitet forbedres **ikke** ved blot at tilføje nye lemmata og nye fremmedord. Tværtimod: Der forekommer alt for mange ord, der ikke hører hjemme her, ganske enkelt fordi de ikke er fremmedord efter Bangs egen ovenfor citerede definition. Enten er de synkront betragtet ikke fremmedartede nok (såsom *sex*, *teen-ager*, *bokser* og *cottoncoat*), eller de er f o r fremmede (dvs. ikke fremmedord, men blot ord fra fremmede sprog) (f.eks. *immer*, *toujours*, *fancy-ball* og *oberschenkel*). Endvidere forekommer der en del lemmata, som det ikke er plausibelt at antage at brugeren vil slå op (f.eks. *jegpræget oplevelse* (→ egotrip) og "*søg efter kvinden*" (→ "*cherchez la femme*")), ligesom forekomsten af fagtermer i en almensproglig ordbog er diskutabel.

Gælder det således om at højne ordbogens kvalitet, er der ingen tvivl om, at der er mange ord - både i makro- og mikrostrukturen -, der med fordel kan slettes. Desuden savnes en indledning, hvor de metaleksikografiske principper fastlægges (herunder også definitoriske vanskeligheder i forbindelse med begrebet "fremmedord" samt en præsentation af korpus).

Som påvist bærer ordbogen præg af mangel på konsekvens på alle leksikografi-tekniske områder. Kvaliteten kunne naturligvis forbedres ved en udbedring af dette forhold, men i høj grad også ved indførelse af konsekvente semantiske specifikationer af fremmedordene - evt. med informationer om deres syntagmatik i lighed med den tendens, der kan aflæses af de tyske omvendte fremmedordbøger, der (skønt de karakteriseres som "*eigentlich erst ein Anfang*"; W. Müller 1992, 59) generelt må siges at være af en højere kvalitet end den foreliggende. - Det er klart, at ord-

bogen, dersom der konsekvent indførtes semantiske specificationer, ikke længere ville være en slavisk omvendning af en fremmedordbog. Men en receptionsordbog, der omvendes, forbliver en receptionsordbog, og det, der synes at være en bred målgruppe for, er en produktionsordbog, hvilket forlaget da også som anført fejlagtigt reklamerer med, at den foreliggende ordbog skulle være. (Udtrykket “omvendt ordbog” implicerer for øvrigt heller ikke nødvendigvis udelukkende en slavisk, uselvstændig omvendning; efter en bredere definition ville en omvendt fremmedordbog blot indicere, at retningen fremmed → kendt er omvendt til kendt → fremmed med udgangspunkt i en fremmedordbog, men med selvstændighed og uden bindinger til “moderordbogen” de steder, hvor genren kræver det).

Som ordbogen foreligger nu, er der et misforhold mellem forlagets intentioner, som de kommer til udtryk i reklamen, og ordbogens indhold. Under alle omstændigheder lever ordbogen i sin nuværende form ikke til fulde op til de krav, man må stille til et moderne leksikografisk værk, og en stærkt revideret udgave forudses med spænding. Det må dog samtidig understreges, at der er tale om et meget grundigt pionér-arbejde, der vil kunne tjene som et yderst værdifuldt grundlag for udarbejdelsen af en kommende omvendt fremmedordbog med intentioner om at give “henvisninger til præcise fremmedord”.

Litteratur

- Bang, Jørgen (1990): *Fremmedordbog*. (Munksgaards Ordbøger). 4. udg., København: Munksgaard (1. udg. 1938).
- Bergenholtz, Henning (1992): *Dansk Frekvensordbog. Baseret på danske romaner, ugeblade og aviser 1987-1990*. København: G.E.C. Gad.
- Hausmann, Franz Joseph (1991): *Das Umkehrwörterbuch*. I: Hausmann/Reichmann/Wiegand/Zgusta (udg.) (1991), 1100-1102.
- Hausmann, Franz Joseph/Oskar Reichmann/Herbert Ernst Wiegand/Ladislav Zgusta (udg.) (1991): *Wörterbücher - Dictionaries - Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie - International Encyclopedia of Lexicography - Encyclopédie internationale de lexicographie*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Høybye, Poul (1954): *Nøgle til fremmedordbogen*. København.
- Laudel, Heinz (1992): *Dafür gibt es doch ein Fremdwort*. Hamburg: Merit.
- Müller, Gerhard (1992): [Anmeldelse af] von Normann (1991). I: *Der Sprachdienst*. 92-93.
- Müller, Wolfgang (1992): [Anmeldelse af] von Normann (1991). I: *Germanistik. Internationales Referatenorgan mit bibliographischen Hinweisen*. 58-59.
- Normann, Reinhard von (1987): *Deutsch-Medizinisch*. Frankfurt am Main: Eichborn.

Normann, Reinhard von (1991): *Das treffende Fremdwort. Wörterbuch deutsch-fremd.*
Frankfurt am Main: Eichborn.